

1

Dagenlang had zijn moeder al het mogelijke gedaan om hem in evenwicht te houden. Steeds had ze op kritieke momenten met een blik van verstandhouding, een fronsen van haar wenkbrauwen of met listig voetenwerk onder tafel zijn vader en zijn jongere broertje en zusje eraan herinnerd dat hij ontzien moest worden. Nu en dan had ze op subtiele wijze de afspraak onder zijn aandacht gebracht om hem er op de dag zelf niet mee te overvallen. Iedere avond had ze op de rand van zijn bed gezeten en hem net zoveel vlinderkusjes gegeven als hij maar wilde. Ze had al zijn vragen beantwoord, waar mogelijk angst weggenomen, en geluisterd naar zijn beschrijvingen van dingen die hij had waargenomen of meende te hebben waargenomen – tot hij mompelend in slaap viel.

De deur van de bijkeuken werd onhoorbaar opengeduwd, maar hij, de ruim achtjarige held, hoorde het, alsof hij er de hele nacht op had liggen wachten. Ogenblikkelijk beseftte hij wat de voetstappen op het grindpad betekenden. Hij tastte naar zijn bril op de stoel naast het bed en stond op. De zon was zojuist waterig geel boven het slachthuis en het kleine station met de dichtgetimmerde ramen verschenen. In de weilanden achter de spoorlijn dreven nog nevels. Hij schoof het raam omhoog. De buitenlucht was kil en rook naar slootwater.

Zijn vader zag hij, gekleed in het lichtbruine officiersuniform. In iedere hand droeg hij een koffer. Naast hem liep zijn moeder, huiverend in haar zomerjurk, de blote bovenarmen wrijvend met haar handen.

Hij verwonderde zich over de leegte waarin de dag begon, over de helderheid van de geluiden: hun voetstappen op de straatstenen, het ritselen van de bomen in de Stationsweg, het kuchen en gedempte praten van de mannen die op de hoek van de straat stonden. Onwezenlijk was het.

De buschauffeur klom langs de ladder aan de achterzijde op het dak van de bus. Zijn hoofd verdween tussen de bladeren. Enkele fietsen werden naar hem opgeheven en hij greep ze bij het voorwiel vast. Tegelijkertijd zakte zijn vader licht door de knieën en zette de koffers neer. Terwijl hij enkele van de mannen, net als hij in uniform, begroette, controleerde zijn moeder de riemen om de koffers. Daarna wachtten ze, dicht bij elkaar staand, zonder iets te zeggen. De chauffeur schoof achter het stuur, rolde de mouwen van zijn overhemd op en trok de lege geldla open. Zijn vader en moeder omhelsden elkaar, op een manier die hij niet kende. In de rij tussen de andere mannen knikte zijn vader bemoedigend naar zijn moeder. Telkens als zij haar lippen tuitte, streek hij verlegen over zijn natte, strak achterovergekamde haren.

Natuurlijk had hij er met zijn neus bovenop gestaan toen de hutkoffer werd geopend, toen het uniform en de rest van de legerkleding tevoorschijn werden gehaald en de geur van mottenballen zich door de slaapkamer verspreidde. Ondraaglijk lang hingen de kleren aan de waslijnen om te luchten. Maar eindelijk kon hij dan op de knieën van zijn geüniformeerde vader klimmen, de koppelriem, de insignes op kraag en revers betasten en zijn handen in alle zakken duwen. Zijn vader vertelde, en zodra er maar even een einde dreigde te komen aan zijn beschrijvingen van kazernes en kanonnen, van de berekeningen die hij op ruitjespapier moest maken bij het schieten, had hij hem geprest om door te gaan. Die strelende handen van zijn vader op zijn blote bovenbenen. En de nieuwe bijnaam die op eens was opgedoken: Oskar Vanille. Oskar Vanille, had zijn vader steeds maar gezegd, vlug en langzaam, melodieus en afgebeten, ge-

nietend van de klank en het ritme. Zijn vader, die de baas was over de klassen van het lyceum en tegen zijn moeder zei dat de geschiedenis zich herhaalde. Zijn vader, die journalist was, en de baas van de muziekschool en de baas van de toneelvereniging en, nu dan, de baas van de kanonnen. Zijn vader, die in de politiek wilde omdat hij denkbeelden had. En zijn moeder? Zijn moeder was zijn moeder.

Het geluid van de bus die over de straatweg door de weilanden reed was al onhoorbaar geworden, maar hij hoorde het nog. De arm die zijn vader door een schuifraampje had gewrongen, die arm waarmee moeizaam werd gezwaaid, hij zag hem nog.

‘Ik dácht wel dat jij daar zou zitten.’

Zijn moeder, blozend, mollig en vierendertig, stond recht onder hem op het bedauwde grasveld. Ze wreef haar bovenarmen.

‘Kom maar gauw beneden in de keuken. Het is nog veel te fris om zo uit het raam te hangen.’

Hij bewoog zich niet. Hij geloofde niet meer in die herhalingsoefening. Zijn vader was naar de oorlog gegaan. Alle mannen die de bus had opgeslokt gingen naar de oorlog.

Tegen halftien volgde een tweede afscheid. Op dezelfde plaats waar zijn vader en moeder zich aan elkaar hadden vastgeklampt. Een vlaggerige wind stuwde nu de wolken langs de hemel en striemde het gras van de weilanden. Geluiden waren niet langer nauwkeurig van elkaar te onderscheiden. De dag was druk en chaotisch geworden.

Stokstijf stonden ze tegenover hem: Marnix en Linde. De gezichten verstrakt. In de ene hand een portemonnee met echt geld, in de andere een gloednieuw koffertje. Ze gingen naar oom en tante Waayman. Hij vermeed het hen aan te zien, keek naar zijn moeder die in de bus met de chauffeur sprak en volgde tegelijkertijd de handen die het kaartjesapparaat manipuleerden. Zijn moeder betaalde en stapte uit. Ze hurkte voor zijn broertje en zusje, likte aan haar vingertoppen en veegde daarmee hun mondhoeken schoon.

‘Neem maar vast afscheid,’ zei ze toen zo luchtig mogelijk en trok hem aan zijn arm naar voren.

Alle drie waren ze verlegen. Marnix en Linde bewogen zich niet toen hij vluchtig met zijn lippen langs hun wangen streek. Snel ontrok hij zich aan de plechtigheid. Zonder nog iets te zeggen slenterde hij naar de achterkant van de bus om de ladder te bekijken waarlangs de chauffeur omhoog was geklommen. Zijn moeder zette Marnix en Linde in de bus en gaf hun de laatste instructies. Met een half oog hield hij haar in de gaten, bang dat ook zij in zou stappen.

Om hem af te leiden nam zijn moeder hem mee naar de bijkeuken. Ze draaide druipend wasgoed door de wringer, liet hem het aanpakken en in de wasmand gooien. Ondertussen vertelde ze hem zijn lievelingsverhaal: hoe haar vader in de Amsterdamse dokken werkte en mooie schelpen vond in het aangroei op de rompen van oceaanstomers. Hij luisterde niet. Zijn ogen kropen over haar rood wordende gezicht, over het vlees van de rechterarm dat schudde, naar de okselholte waar de haren aan elkaar klitten, naar de zakken in haar schort, en hij vroeg zich af waar hij zich zou verbergen als hij plotseling heel klein werd.

Algauw verdween hij naar de keuken, op de vlucht voor de schaduwen die over de tuin gleden, de lakens die klapperden als zeilen. Alles bewoog maar. Hij sloot de deur en luisterde naar de lekkende kraan, het gezoem van de vliegen en keek naar de vijf ontbijtbordjes die nog op tafel stonden.

Verder weg. Boven op de overloop hurkte hij en krabde, zonder het te merken, aan de wratten op zijn knieschijven. Zijn ogen gleden door de slaapkamer van Marnix en Linde, over de pyjama's die voor de wastafel lagen. Door de studeerkamer, over de schrijfmachine, de boeken, die hij allemaal geteld moest hebben voordat zijn vader terugkwam uit het leger. Toen hoorde hij opeens de bomen in de Stationsweg zwaarder ruisen, alsof er een oceaangolf naderde. Een raam vloog van de haak, papieren dwarrelden door de studeer-

kamer, een tochtstroom joeg door het huis en wilde hem meesleuren.

‘Nee,’ schreeuwde hij, ‘ma, ma!’

De papieren streken neer. De gordijnen hingen weer slap. Beklemmende stilte in het huis. Het is leeg. Ze is toch weggegaan. Hij rende de trap af, zo snel dat hij zijn handpalm schroefde aan de leuning.

‘Ma! Waar ben je?’

De keuken. Leeg. De bijkeuken. Ook leeg.

‘Ma!’

In de tuin, daar zag hij haar, tussen de klapperende lakens. En het betekende iets dat ze juist nu in gezelschap was van mevrouw Koelman, die getrouwd was met een man die in de oorlog was neergeschoten.

Nadat de buurvrouw afscheid had genomen, gaf zijn moeder hem de gebruikelijke behandeling. Ze bracht hem naar de achterkamer. Daar kamde ze zijn haren, stopte zijn bloes netjes in zijn broek en liet haar handen over zijn armen en benen glijden, waarbij ze iedere keer, als de magnetiseur die haar rug behandelde, de onrust die ze uit zijn lichaam had getrokken uit haar handen schudde. Wat hem zeer imponeerde.

‘Diep zuchten,’ zei ze.

Hij zuchtte diep. Toen zette ze hem op een stoel en schoof die zover aan dat zijn buik de tafelrand raakte. Ze bracht hem de truck met oplegger – niet groter dan zijn pink, de truck rood, de oplegger grijs –, ze zette het grammofoonplaatje met sonates van Scarlatti op en begon de kamer op te ruimen. Hij had zijn hoofd op tafel gelegd en schoof de truck, die Hakkebord & Spriensma heette, over het tafelkleed. Door de rode woestijn. Duwde het kleed op. Over de rode bergen. Alles zo in orde? Alles in orde.

Staande op de rand van het bed opende hij de ritssluiting aan de achterzijde van haar jurk. Zijn moeder trok de armen uit de jurk en duwde deze langs haar lichaam naar beneden. Terwijl ze in ondergoed door de slaapkamer liep, de gordijnen half dichtschoof, kroop hij naar het nachtkastje, trok een mentholsigaret uit het pakje en hield die gereed. Ietwat beschaamd keek hij toen naar de blauwe plekken op haar linkerbovenarm. Een week geleden had hij haar gevraagd hoe meneer Koelman was neergeschoten. Maar ze wilde het hem niet zeggen. Meer dan een uur had hij haar zeurend achtervolgd. Ze had hem geplaagd met zijn nieuwsgierigheid, en ten slotte was hij haar aangevlogen, omdat hij zijn zin niet kreeg. Ze was sterk, zijn moeder, breedgeschouderd als de badjuffrouw van Het Sas. Maar haar huid was gevoelig en iedere stomp leverde haar een bloeditstorting op. Dat wist hij heel goed, als hij haar aanvloog.

Zodra ze naast hem in bed lag, stak hij de sigaret in haar mondhoek en bediende de aansteker, genietend van de benzinelucht. Hij keek hoe ze rookte, stak zijn vinger door de kringen die ze voor hem blies en hield de asbak gereed in zijn hand. Toen zijn moeder in slaap was gevallen, las hij voor het laatst het mooiste boek dat hij bezat en maakte zichzelf aan het huilen.

Met zijn ogen volgde hij de grijze wijsvinger, die dertig centimeter voor zijn gezicht heen en weer werd bewogen.

‘Alles gaat precies zo als de vorige keer,’ had zijn moeder tegen hem gefluisterd in de wachtkamer.

‘Ik ben niet bang,’ had hij hardop gezegd.

En hij was helemaal naar de overkant van de wachtkamer geslenterd om een tijdschrift uit de leesportefeuille te halen. Hij had erin gebladerd en de oorlogsfoto’s nauwkeurig bestudeerd.

‘Kijk naar mijn vinger,’ riep de oogarts. ‘Goed zo. Goed zo. En nu naar links. Ja? Blijf naar die vinger kijken.’

Voor de zoveelste keer zat hij achter het zwarte gordijn in die hoge stoel, zijn dijen vastgeplakt aan het leer. Zat Kalenberg tegen-

over hem op het krukje. Bewoog zijn moeder zich duidelijk hoorbaar door de spreekkamer om hem te laten merken dat ze er nog was. En weer hoopte hij dat zijn moeder zich vergist had. Dat het alleen maar om nieuwe glazen ging. Dat Kalenberg die bril van koud metaal op zijn neus zou drukken, het karretje met de bakken vol glaasjes naar zich toe zou trekken en de glaasjes in en uit de bril zou schuiven. Zo? Nee. En zo? Is dat beter? Ja? Of toch de vorige? Deze. Dan laten we die staan. Probeer ik rechts deze.

‘Jongheer Mesch. Hallo? Nu nog even langs de centimeter.’

Kalenberg draaide op zijn kruk en stond op. Weer volgde hij met zijn ogen die grijze wijsvinger, die nu langs de fel verlichte lat met rode streepjes gleed.

‘Pri-ma. Klim nu maar uit de stoel.’

Het gordijn werd opzij geschoven. Zijn ogen vlogen naar zijn moeder. Kalenberg liep naar haar toe en zei dat hij het nog één keer met een pleister ging proberen. Dus toch! Toen er even geen aandacht aan hem werd besteed, liet hij zich van de stoel glijden en liep op zijn tenen naar de deur van de spreekkamer. Voor de zoveelste keer.

‘Hallo? Hal-lo. Waar gaat dat heen, jongeman?’

Ja, waarheen? Hij keek naar hen over zijn schouder, het hart kloppend in de keel, hopen en hopen dat alles opeens heel anders zou zijn.

‘Op rei...reis,’ stotterde hij.

‘Op reis? Maar we zijn nog niet klaar.’

Voor hij het wist was zijn moeder bij hem en had ze hem vastgepakt. Hij begon op haar polsen te hakken.

‘Hier, Edo, hier, sla mij maar,’ riep Kalenberg, zijn toevlucht nemend tot een beproefde tactiek.

Hij strekte de handen naar hem uit, de handpalmen naar boven gekeerd, en lachte.

‘Toe maar,’ zei zijn moeder en gaf hem een duwtje in de rug.

Hij liep naar de grijze handen, die van gedroogde klei leken, bleef

er vlak voor staan, met het gevoel of hij zienderogen in elkaar schrompelde. Hulpeloos keek hij om naar zijn moeder. Met een knikje moedigde ze hem aan om er flink op los te meppen. Toen boog hij het hoofd.

‘Prima.’

Kalenberg tilde hem onder zijn oksels omhoog en liet hem na de traditionele zweefvlucht door zijn spreekkamer landen op de kruk bij de vensterbank, vanwaar een kleine opgezette krokodil hem geniepig aankeek.

In de keuken waste zijn moeder haar bezwete gezicht, haar armen en oksels boven de gootsteen en nam een Diacid in tegen de hoofdpijn. Toen opende ze de ijskast, haalde de puddingvorm van wit aardewerk tevoorschijn en hief die in de lucht.

‘Kijk eens, Edo, helemaal voor jou alleen.’

Traag draaide hij zijn hoofd in haar richting.

‘Wat?’

‘Een knalrode gelatinepudding.’

‘O.’

Ze keerde de vorm om op een bord, plaatste dat op tafel en schudde de pudding uit de vorm.

‘Jij wilt natuurlijk het duifje,’ zei ze zo opgewekt mogelijk.

Op de bovenkant van de pudding was een reliëf van druiven en blaadjes. In het midden zat een duifje op een takje dat volgens zijn vader een twijg heette.

‘Goed,’ mompelde hij.

‘En mag ik ook een stukje?’

Hij knikte. Toen ze het mes in de drillende pudding zette zei hij dat hij eigenlijk geen zin had. Maar meedogenloos sneed ze het duifje eruit, legde het stuk op een bordje en schoof het naar hem toe. Hij bewoog zich niet. Zijn moeder duwde voorzichtig de steel van een lepel in zijn vuist.

‘Toe dan. Je zult het toch weer moeten leren.’

‘Ik kan het toch niet.’

‘Eerst proberen.’

Hij boog zich voorover en tuurde met zijn luie oog naar de wazige vorm onder zijn neus en bracht het lepeltje er langzaam naartoe. Het lepeltje tikte op tafel.

‘Het gaat niet. Je moet me voeren.’

‘Ik kan je toch niet de hele vakantie blijven voeren?’

Hij liet zijn linkerhand over de tafel glijden tot hij de rand van het bord tussen zijn vingers had, stuurde toen het lepeltje naar dat rode daar en raakte weer de tafel. Zijn moeder stond achter hem, de vingertoppen tegen haar kloppende slapen drukkend. Met zijn hand mat hij de afstand tussen het lepeltje en het bord. Bij zijn volgende poging liet hij het lepeltje ongeveer een decimeter links van de pudding neerkomen. Raak. Zijn moeder streelde zijn nek.

Een slungelige halfbloed, Cesar Hollestelle, zijn beste vriend, bestudeerde de vleeskleurige pleister voor zijn rechteroog. Hij tikte onnozel met zijn nagel tegen het linkerglas van de bril, alsof daarachter een visje zwom dat hij op wilde jagen. Toen vroeg hij langs zijn neus weg of hij ook een stuk van die pudding kon krijgen.

‘Nee,’ schreeuwde Edo. ‘Ma, je doet het niet. Hij stinkt uit zijn mond.’

‘Wat krijgen we nou? Waarom mag Cesar niets van jouw pudding?’

‘Omdat hij uit zijn mond stinkt.’

‘Edo, wat is dit voor idioterie? Je beste vriend nota bene.’

‘Helemaal niet mijn beste vriend.’

‘Ga maar zitten, hoor,’ zei ze tegen Cesar. ‘Hij is een beetje uit zijn hum. Trek je maar niets van hem aan.’

Edo zweeg, maar toen hij hoorde dat zijn moeder een stuk afsneed greep hij zijn eigen stuk en smeed dat naar Cesars hoofd. Het kletste op de vloer. Zijn moeder begon een gesprek met Cesar, die, in elkaar gedoken, het zekere voor het onzekere nemend, zo snel

mogelijk at. Na de laatste hap likte hij zijn lippen af en richtte zich vertrouwelijk, met gevoelvolle stem tot zijn vriend.

‘Edo, weet je, ik heb echt zin om vandaag iets kunstigs te doen.’

Iets kunstigs! Voor de zoveelste keer iets kunstigs. Altijd hetzelfde stomme gedoe. Urenlang verzong hij de leukste dingen, omdat Cesar nooit iets kon bedenken. Maar altijd draaide het uit op het in razend tempo vervaardigen van tekeningen met vetkrijt. Eén tekening per vijf minuten. En altijd: wie maakt de meeste en de mooiste. En altijd kreeg Cesar hetzelfde fantastische idee: we maken er een tentoonstelling van in jullie bijkeuken en iedereen die onze kunstwerken wil zien moet ervoor betalen. En dan, wanneer iedereen beloofd had te zullen komen maar niet kwam en het zelfs niet gewichtig meer was om achter het geldkistje te zitten, zei hij: ‘Edo, ik heb het.’ Hij had het weer. ‘We moeten die schelpen van jouw grootvader en die kartonnen boten van jou erbij zetten.’ Nooit wilde hij dat. Altijd probeerde hij de uitvoering van het plan te voorkomen door Cesars gedachten af te leiden, maar het gebeurde toch.

‘Edo?’

Zijn gevoelvolle stem.

‘Wat zullen we eens voor kunstigs doen?’

Hij liet zich van zijn stoel glijden en wankelde naar het aanrecht.

‘Ik heet nu Oskar Vanille, als je dat nog niet wist.’

‘Wablief?’ riep Cesar.

Zijn moeder schoot in de lach.

‘Ik ben zowat blind, als je dat nog niet wist. Ik kan zowat niets meer. Kijk maar.’

Ogenblikkelijk demonstreerde hij zijn ellendige toestand. Hij schuifelde de gang in, de armen voor zich uitstekend. Hij liet de decimeter correctie achterwege en stootte zich links en rechts. Aan het einde van de gang draaide hij zich om, zette alvast zijn voet op de eerste trede van de trap en riep:

‘Zie je wel, stinkbek? Je hoeft hier voorlopig dus niet meer te komen. En vertel maar gauw aan de anderen dat ik blind ben en dat zij ook niet meer hoeven te komen.’